

Psychological sciences

NON-PROFESSIONAL PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS UNDER THE CONDITIONS OF UKRAINE: PSYCHOLOGICAL SUPPORT

Prykhodko Volodymyr Vasylyovich

Dnipro State Academy of Physical Culture and Sports

Sheviakov Oleksii Volodymyrovich

Ukrainian State University of Science and Technology

Cherednichenko Oleksii Mykolayovich

Khortytsk'a National Educational and Rehabilitation Academy

Slavska Yanina Anatolyivna

Dnipro Academy of Music

Vakulyk Vyacheslav Volodymyrovich

Dnipro State Agrarian and Economic University

НЕПРОФЕСІЙНА ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ В УМОВАХ УКРАЇНИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД

Приходько Володимир Васильович

Придніпровська державна академія фізичної культури та спорту

Шевяков Олексій Володимирович

Український державний університет науки і технологій

Чередніченко Олексій Миколайович

Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія

Славська Яніна Анатоліївна

Дніпровська Академія музики

Вакулик В'ячеслав Володимирович

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Abstract

The purpose of the research is to actualize the need and reveal the essence of such an aspect of physical education as non-professional physical education of students in the conditions of Ukraine. Expert methods of theoretical research, study and generalization of data from literary sources, abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction were used. An innovative approach to strengthening the educational component of the educational discipline "Physical Culture" in institutions of general secondary education and "Physical Education" in institutions of higher education has been transformed into research and practice in a number of countries. Non-professional physical education is a high level of physical education.

Анотація

Метою дослідження було актуалізувати потребу та розкрити сутність такого аспекту фізичного виховання, як непрофесійна фізкультурна освіта студентів. Використано методи теоретичного дослідження, вивчення та узагальнення даних літературних джерел, абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція. Інноваційний підхід до посилення освітньої складової навчальної дисципліни «Фізична культура» у закладах загальної середньої освіти і «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти трансформовано в дослідження і практику в ряді країн. Непрофесійна фізкультурна освіта - це високий рівень освоєння фізичної культури.

Keywords: non-professional physical training, Higher Education, Physical Education

Ключові слова: непрофесійна фізична підготовка, вища освіта, фізична культура

Основна частина. Фізичне виховання фахівців цивільних спеціальностей необхідно здійснювати з відповідної методологічної позиції. Професійно-прикладна фізична підготовка (ППФП) доцільна бути у тих вищих навчальних закладах і спеціальностях, де вона дійсно потрібна: перш за все, це заклади Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, що реалізують державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. У випадку спеціальностей і спеціалізацій, які ми узагальнено називаємо «цивільними», до центру уваги потрібно ставити не характер та специфіку службових операцій з використанням фізичних якостей, як це має місце у ППФП при підготовці фахівця до службової діяльності, але інші підходи. Саме на етапі формування уявлень про сутність діяльності професій «кабінетного типу», яких зараз більшість, закладаються основи, які визначають наступні ходи науковців фізичного виховання і авторів розробок програм.

З достатньою глибиною вже досліджені питання формування фізичної культури особистості [1]. Обговорена реформа дисципліни «Фізичне виховання» [2]. До порядку денного внесенні питання освіти молоді з фізичної культури [3]. Подані теоретичне обґрунтування та результати педагогічних експериментів перевірки ефективності непрофесійної (неспеціальної) фізкультурної освіти учнівської молоді [4-5]. Між тим, усе ще не вирішеним залишається питання співвідношення і пріоритети у використанні професійно-прикладної фізичної підготовки і непрофесійної фізкультурної освіти студентів у різних типах закладів освіти і спеціальностей [6, с.85].

Зазначимо, вже до початку ХХ століття були сформовані теоретико-методичні основи фізичного виховання, як тілесно-орієнтованої навчальної дисципліни. Суттєво інший підхід до фізичного виховання як повноцінної освітньої дисципліни розробляв П. Ф. Лесгафт. Ним вперше актуалізоване питання про «фізичну освіту» людини. Згідно концепції П. Ф. Лесгафта, освіта має стати такою, що засвоєна і використовується особою, областю культури, підготовленою усім попереднім історичним досвідом. Як засвідчив приклад СРСР, а потім й України, без вирішення проблеми освіти у царині фізичної культури «входження» особи до практики самостійного підтримання фізичного стану не відбувається. А виконання фізичних вправ на уроці під керівництвом педагога не може забезпечити формування фізкультурно-діяльної особистості.

П. Ф. Лесгафт писав про те, що коли людина підготовлена до екзамену, витримала його, то цим все зроблено, - ми не питаємо, отримала вона освіту чи ні, чи навчилась вона справлятися з перепонами, які поставить життя. Книжні уявлення, беззаперечно, не дадуть їй цього, оскільки у неї відсутні свої власні реальні уявлення. Лише те, що ми, дійсно, засвоїли, зрозуміли, перетворили на піт і кров нашу, увійде в наше життя.

На жаль, ідеї освіти особи у процесі її фізичного виховання до кінця 1980-х рр. майже не отримали свого більш-менш глибокого розкриття. Мабуть єдиною з низки наукових праць, виконаної в руслі ідей фізкультурної освіти студентів, була дисертація Б. Д. Куланіна. Він, вже досвідчений викладач вишу, зосередився на вивченні зв'язку між рівнем спеціальних фізкультурних знань студентів старших курсів технічних і гуманітарних вишів і ступенем їхньої участі в заняттях різними формами фізичної культури. Автор дійшов висновку, що сама лише наявність цих знань не забезпечує їх практичне застосування. Натомість він звертав увагу на роль переконань у породженні фізкультурної діяльності людини, які повинні будуватись не стільки на «чистих» знаннях, скільки на знаннях про способи застосування, тобто на «прагматизованих» знаннях, а головним переконуючим фактором до занять виступає не стільки логічність отриманих знань, скільки їхня практична користь для особи, практичний сенс.

Загалом дослідження Б. Д. Куланіна підтвердили думку П. Ф. Лесгафта, що освіта людини суттєво більш складне явище, ніж усього лише засвоєння знань. Лише непрофесійна фізкультурна освіта буде дієво сприяти формуванню ціннісного відношення молоді до людини до

фізичної культури, а також напрацюванню тих компетентностей, які дозволяють особі свідомо застосовувати її різноманітні засоби в залежності від ситуацій, які змінюються.

Інноваційний підхід якісного посилення освітньої складової відповідних навчальних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах і закладах вищої освіти, який потім був трансформований в дослідження і практику в ряді країн на пострадянському просторі, але не в Україні, було започатковано у дисертації автора. Поява дисертації була викликом для частини науковців, які відносились до тілесно-орієнтованого фізичного виховання, як до своєрідної релігії, основи якої недоторканні. Захист вказаної дисертації засвідчив, що наукова спільнота все ж сприйняла потребу в такому напрямку актуальних досліджень як непрофесійна (неспеціальна) фізкультурна освіта, надійні теоретичні передумови якої вже існували у педагогіці у 1980-х рр.

Натомість, в Україні цей процес не набув поширення (окрім дисертації О. А. Томенка). Це тлумачимо як намагання відомих науковців і вчених нової генерації розв'язувати проблеми підвищення ролі та ефективності відповідної дисципліни у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів через вдосконалення тілесно-орієнтованого фізичного виховання, а у вищій освіті шляхом професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх фахівців. Яка, насправді, і це не потребує обґрунтування, непридатна для більшості цивільних спеціальностей. Між тим, ці довготривалі спроби і навіть окремі цілком вдалі напрацювання методичного характеру не можна вважати суттєвим результатом, який би дозволив вирішити проблему нової якості культури фізичної у вищій освіті.

Не вдалось, і це в умовах економіки сучасної України є неможливим, залучити широкі верства учнівської і студентської молоді до тих форм занять, що раніше виникли в економічно-розвинених країнах, а саме до спортивно-орієнтованого і середовищно-орієнтованого фізичного виховання.

У результаті, відповідні навчальні дисципліни як в школах, так і вишах, не в повній мірі вирішують покладені на них завдання сприяння становленню такої особистості, яка повинна мати актуалізовані цінності культури фізичної і бути носієм фізкультурної діяльності. Але саме ці важливі освітні ефекти, а не утримуваний виключно під час навчальних занять рівень фізичних якостей і оптимальний для людини функціональний стан, і є тією надійною основою, яка дозволяє особі самостійно підтримувати потрібний людині рівень фізичного здоров'я і роботоздатності у різні вікові періоди.

Важливо відокремити поняття «фізкультурна грамотність» і «непрофесійна фізкультурна освіта» (НпФО). Грамотність передбачає розуміння знакових систем (термінології), яка використовується для опису дій, що виконуються у процесі традиційних фізкультурних занять. Саме на забезпечення фізкультурної грамотності зазвичай і орієнтований теоретичний курс «Фізичного виховання» і «Фізичної культури» в різних закладах освіти.

НпФО це суттєво вищий рівень освоєння фізичної культури. Головна ознака фізкультурної освіченості, це «включення» людини у фізкультурну діяльність. Це також взяття відповідальності за її планування, у тому числі, якщо людина займається у групі, а суб'єктом діяльності тут виступає колектив (наприклад, групи самодіяльних туристів, прибічників «дворового футболу та ін.»). Причому, ці системи занять мають характер індивідуалізованих, а отже не «нав'язаних» людині і, при необхідності, нею ж змінюваних. Ці дії пов'язані зі свідомим відтворенням існуючих і власноруч відібраних з числа існуючих, або навіть створенням нових засобів фізичної культури, що використовуються для зміцнення здоров'я, рекреації і підвищення роботоздатності, як реакції суб'єкта на важкі та екстремальні умови та ситуації, що виникли в життєдіяльності.

Відтак, НпФО у закладах вищої освіти - педагогічний процес, що має «замикати» багаторічні організовані заняття молоді фізичним вихованням. Він передбачає формування необхідного освіченій людині теоретичного мислення проєктувального типу. У ході так званої «усвідомленої» фізкультурної освіти, яка не тотожна фізкультурній грамотності, формують цінності та цілі використання засобів фізичної культури в різних ситуаціях життєдіяльності, що

неперервно змінюються (табл.1). Це також здібності, необхідні для створення відповідних образів «себе, більш досконалого, яким хочеться себе бачити у майбутньому», а також конструювання та реалізація власних комплексних систем занять.

Узагальнюючи, можна сформулювати - студент, який опанував «Фізичне виховання», повинен:

-знати: основи явища здоров'я людини, сутність здорового способу життя, правила особистої та громадської гігієни, вплив занять фізичними вправами і спортом на організм людини, режим її рухової активності; основи психофізичного тренування, лікарського контролю і самоконтролю, включаючи самостійні заняття; правила техніки безпеки і профілактики травматизму на заняттях з фізичного виховання і на спортивних змаганнях;

-уміти: оцінювати рівень здоров'я, фізичного розвитку і фізичної підготовленості; складати розпорядок дня і режим праці, харчування, сну, відпочинку, фізичної активності; проводити різні комплекси гігієнічних заходів у структурі розпорядку дня, а також окремі частини навчального і тренувального занять, надавати першу медичну допомогу при травмах;

-володіти навичками: проведення самостійних занять і тренувань з обраного виду спорту; самоконтролю під час фізичних та емоційних навантажень; суддівства змагань з обраного виду спорту; допоміжних і нетрадиційних видів фізичного виховання;

- досягати: динаміки зростання фізичного розвитку, фізичної підготовленості і функціональних можливостей організму у порівнянні з початком навчання у закладі вищої освіти.

Процес формування компетентностей з фізичного виховання у майбутніх бакалаврів має відбуватись з урахуванням ідей комплексності виховання здорового способу життя, ціннісного та діяльнісного підходів до організації фізичного виховання, дотримання принципів гуманізації, свідомості та активності, доступності, індивідуалізації, системності й креативності педагогічного процесу.

З урахуванням поданого сформульовані наступні твердження, яких потрібно дотримуватись у подальших дослідженнях та експериментах за темою охорони здоров'я засобами фізичної культури:

- будувати процес фізичного виховання необхідно при активній участі студентів, з досягненням ними стану усвідомлення цінності занять фізичними вправами (для збереження і зміцнення здоров'я, загартування, сприяння правильному формуванню та гармонійного розвитку організму), що впливає на прищеплення стилю здорового способу життя;

Таблиця 1

Рейтинг формування різних компетентностей у ході викладання «Фізичного виховання» за результатами опитування фахівців

№ п/п	Цілі застосування педагогічних технологій	Кількість отриманих відповідей	%
1.	Формування компетентностей про сучасні види та способи само оздоровлення	34	77,3
2.	Формування компетентностей про діагностику і самодіагностику стану здоров'я	30	68,2
3.	Формування компетентностей про можливість вдосконалення власного здоров'я	38	86,4
4.	Формування компетентностей з розробки тренувальної програми в обраному виді спорту з урахуванням функціональних можливостей організму студента	29	65,9
5.	Формування компетентностей з розробки індивідуальної фізкультурно-оздоровчої програми	33	75,0
6.	Формування компетентностей з розробки індивідуальної програми дотримання здорового способу життя	35	79,5

- змістовими сторонами цього процесу є основні та допоміжні засоби фізичного виховання, які у процесі навчання, продовжуючи й доповнюючи одне одного, являють інтегроване особистісне утворення, побудоване на єдності теорії та практики фізичного виховання, навчальної та виховної роботи під керівництвом викладачів, а особливо в ході самостійних фізкультурно-оздоровчих занять;

- важливими технологічними складовими є відпрацювання механізмів спільної діяльності в системі «викладач-студент», з поступовим за обсягом переходом студентів до самостійних занять;

- методичними складовими фізичного виховання є доступність фізичних та психічних навантажень для кожного студента, чітка система планування і проведення занять, яка забезпечує засвоєння вправ, диференційований підхід до студентів з урахуванням статі, стану здоров'я, фізичного розвитку, а також рухової підготовленості.

На нашу думку, випускник сучасного університету повинен, як мінімум, мати уявлення про різні картини світу (КС) і розуміти як, у зв'язку з особливостями прийняття тієї чи іншої картини, влаштовані мислення і свідомість. Звідси стає зрозумілим, яка картина світу прийнята тією чи іншою особою як базова для впорядкування власної життєдіяльності. Ще більш важливо глибоко розумітись на особливостях наслідків визначення особою тієї чи іншої картини світу як пріоритетної. Так, діяльнісна КС дозволяє розкрити значні можливості діючої людини, яка самостійно вирішує ті або інші питання організації власної мислєдіяльності і життєдіяльності. Справа в тім, що прийняття тієї чи іншої картини світу, як головної для себе, суттєво впливає на відношення людини до різних аспектів власної життєдіяльності, у тому числі до свого здоров'я.

З табл. 2 видно, що діяльнісна картина і відповідно зайнята діяльнісна позиція відповідає самовизначенню будівничого власного здоров'я. Тоді як домінування природничо-наукової картини переводить пасивну людину на такого собі споживача медичних послуг, цілком залежного від якості роботи установ системи охорони здоров'я. Хоча, жодна країна світу допоки не змогла створити таку систему установ охорони здоров'я, яка б взяла на себе всю повноту відповідальності за дієву профілактику і надання своєчасних і якісних медичних послуг всьому населенню без виключення.

Таблиця 2

Особливості самовизначення до власного здоров'я у залежності від прийнятої людиною діяльнісної та наукової картини світу як пріоритетної при організації власної життєдіяльності

Складові самовизначення	Самовизначення людини, як	
	будівничого власного здоров'я	споживача медичних послуг
Відношення до свого здоров'я	Моє здоров'я – предмет моєї власної турботи і діяльності	Моє здоров'я – предмет турботи медичних установ
Особливості мислення про здоров'я	Проблемне, творче, інноваційно-діяльнісне	Обмежене використанням інформації про медичну допомогу і ліки
Відношення до ідей досягнення здорового стану	Вони створюються (або підхоплюються) і реалізуються самою діяльною людиною, що посилює можливості медицини	Вони створюються і реалізуються різними медичними установами і фахівцями медицини

Усвідомлене відношення особи до місця життя і хвороби	Хвороба є частиною мого життя	Життя є частиною моєї хвороби
---	-------------------------------	-------------------------------

Отже, здоров'ярозвивальна педагогічна діяльність викладачів «Фізичного виховання», це та, яка переводить освіту і виховання у життєзабезпечуючий процес кожної особи і направлена на примноження здоров'я здобувачів вищої освіти. Відповідні технології використовують природні якості студентів, а саме їх розумові, моральні та естетичні почуття, потребу в діяльності, здатність накопичення особою важливого досвіду у спілкуванні з людьми, природою і мистецтвом.

Таким чином, непрофесійна фізкультурна освіта студентів цивільних спеціальностей має сприяти формуванню особистості, здатної застосовувати найбільш доцільні для неї засоби фізичної культури. Це має відбуватись через розвиток здібностей, засвоєння низки понять і, як результат, включення у фізкультурну діяльність. Виділення цього напрямку педагогічної теорії і практики у якості самостійного визначається особливостями особистості дорослих: складністю мислення, особливостями комунікації, розуміння, самовизначення особи та цілепокладання. Важливою рисою педагогіки дорослих є орієнтація не так на передачу знань, але на засвоєння способів дій у різних ситуаціях із наступною рефлексією здобутого досвіду та розвитку здібностей до власної майбутньої діяльності. Так виникає креативний компонент, як іманент фізкультурної діяльності. Нові норми фізичної культури і спорту можуть виникати й іншим способом, а саме в результаті абстрактної діяльності в розумовому просторі. Так, наприклад, спочатку задумувалися, а вже потім входили в життя окремі види спорту. Таким же чином проєктуються, а вже потім перевіряються ті або ж інші авторські системи оздоровлення. Процес прилучення до фізичної культури вимагає від суб'єкта діяльності необхідної організованості його свідомості і готовності до практичного оволодіння (розучування і тренування). Тому що становлення суб'єкта діяльності необхідно зв'язане з абстрактною діяльністю людини. Вона повинна розуміти особливості й призначення різних норм, бути в змозі створювати з них системи (комплекси), придатні для вирішення конкретних задач у ході розробки фізкультурно-оздоровчих і рекреаційних програм. Нарешті, вона повинна володіти техніками рефлексії власних дій і їхніх наслідків. Очевидно, також, гармонізувати свої відносини із зовнішнім світом людина може, створюючи своє власне середовище мешкання, як свідомо формоване місце (у природному оточенні, колі спілкування і способах організації життєдіяльності), устрій якого буде відбивати зрозумілі їй закони і правила проживання здорового життя.

Перспектива подальших досліджень визначається необхідністю підготовки викладачів для впровадження непрофесійної фізкультурної освіти.

Джерела

1. Sizov V., Sheviakov O., Slavskaya Ya., Alforov O., Kornienko V. (2022). Theoretical foundations of pedagogy and educations: Collective monograph. International Science Group Boston: Prime-dia eLaunch. 602 p. P.60-66. DOI-10.4622299/ ISG.2022.
2. Burlakova, Sheviakov O., Kondes T. (2021) Psychological predictors of the formation of health, reserving competences of future specialists. *Public administration and Law Review*. Issue 4(8). P.74-79. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2021-4-74>.
3. Shevyakov O., Burlakova I., Evdokimova N., Kakhno I., Ponomarenko V. (2020) Social and psychological technologies for the formation of professional health of economists. *International Journal of Psychological Rehabilitation*. Vol.24. Issue 6. P.13030-13040. DOI: 10.37200/IJPR/V24I6/PR261271.
4. Sheviakov O., Burlakova I. (2020). Vector of occupational health development. Vector of modern pedagogical science in Ukraine and EU countries. Riga: Izdevnieciba Baltia Publishing. 772 p. P. 95-110. <http://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2.1.6>.

VIII international scientific conference. Tokyo. Japan. 11-12.01.2024

5. Shevchenko O.A., Shevyakov O.V., Burlakova I.A. Agarkov O.A., Shramko I.A. (2020). Psychological foundations of occupational health of specialists of economic sphere. *Medychni perspektivi*. Vol.20. №2. P.163-167.
6. Sheviakov O., Burlakova I. (2019). Psychological bases of professional health of specialists of economic sphere. The development of global science. London: United Kingdom. P.82-94.